

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2023-27-35>

УДК 811.161.2-021.3:398.9(=161.2)

ШУЛЯК С. А.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

МОВНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ПРОСТОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ)

У статті досліджено мовне відображення простору в текстах українських народних замовлянь. Розглянуто освячений (чистий) і профанний (нечистий) простір, що функціонують у досліджуваних текстах. Зазначено, що рухливість, динамічність простору передається дієсловами руху, а одним із просторових репрезентантів виступає лексема море, що у свою чергу активує епітет синє. Звернено увагу на те, що чистий простір пов'язаний з перебуванням у ньому християнських персонажів, а от хвороби відсилають у місця зі значенням віддаленого (нечистого) простору.

Ключові слова: українські народні замовляння, текст, освячений (чистий) простір, профанний (нечистий) простір, лексема, мовне відображення, дієслова руху, прийменник, іменник, епітет.

SHULIAK S.

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

LANGUAGE REPRESENTATION OF SPACE (BASED ON THE MATERIAL OF THE TEXTS OF UKRAINIAN SPELLS)

The purpose of the article is to study the linguistic representation of space in the texts of Ukrainian folk spells.

To achieve the goal we are to fulfill the following tasks: to define a vocabulary for the designation of spatial concepts, which presents consecrated (clean) and profane (impure) space; analyze traditional formulas that denote space; to describe the linguistic means by which the limitlessness, dynamism, and mobility of space are expressed in the texts of Ukrainian spells.

We present examples of Ukrainian spells in the forms in which they occur in the studied texts.

So, in the texts of Ukrainian folk spells, we can see the functioning of a consecrated (clean) and a profane (impure) space, the reflections of which are reflected in the vocabulary to designate spatial concepts. Mobility, dynamism of space is conveyed by verbs of motion, and one of the spatial representatives is the lexeme sea, which in turn activates the epithet blue. In addition to verbs of motion, spatial semantics are conveyed by nouns and adverbs of place. Traditional formulas denoting space include constructions with the prepositions by, near, through, in, on, and geographical designations. Clean space is associated with the presence of Christian characters in it, but diseases are sent to places with the meaning of remote (unclean) space. The heavenly space of spells is represented by the symbols the sky, the sun, the moon, stars, and a fiery bugalo. Earthly space contains realities represented by lexemes denoting abstract space (north, south, west, east, side, parts, earth), natural landscape (mountains, forests, mounds, driftwoods, thickets, banks, stones, stumps, slums, ravines), formed territories (road, yard) and buildings (house, church). The spells denoting space are represented by plant names: trees (oak, willow, pear), bushes (viburnum), flowers (rose), herbs (mint, primrose, rowan), agricultural crops (rye), as well as generalized names of plants (tree, grass) and their parts. The lower water-land world is represented by the following nominations: snake, serpent, viper, plow, pike, dead man, devil.

Prospects for further research consist in the study of the category of time in the texts of Ukrainian spells.

Key words: Ukrainian folk spells, text, consecrated (clean) space, profane (impure) space, lexeme, linguistic reflection, verbs of motion, preposition, noun, epithet.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Замовляння не тільки належать до текстів, що втілюють стародавні вірування в магію слова, а й виступають найяскравішими представниками таких текстів, репрезентантами віри в сугестивні, лікувальні та інші можливості мовленого слова. Вивчення словесного оформлення замовлянь дозволяє наблизитися до витоків культури українського народу.

Слово в житті наших далеких пращурів займало особливе місце; людське слово мало в собі щось чародійне, містило сакраментальну таємничу силу, котру пізнати – було великою мудрістю [6, с. 45].

Замовляння, маючи чітку структуру і відображаючи архаїчний синкретизм словесних і несловесних елементів народної творчості, функціонує в контексті міфологічного мислення, що зберігається у фольклорі дуже великою мірою.

Простір залишається важливою складовою міфологічної картини світу, що пояснює існування різних концепцій трактування його семантики і підтверджує актуальність обраної проблематики [7, с. 42].

Аналіз досліджень та публікацій

А.І. Темченко зазначає, що елементи горизонтального простору (центр, периметр, периферія) є невід'ємними складовими сюжету лікувального тексту; в окремих обрядах створюються окремі мікромоделі міфологічного простору, де функцію центру виконують побутові предмети, а периферію окреслено межами помешкання (порогом, кутом, ворітьми) [7, с. 48]. В цьому разі виконавець обряду уподібнюється Творцю, який спочатку упорядковує «світ», розміщуючи предмети у правильній послідовності, після чого цілює тіло хворого, надаючи йому первозданного / «цілісного» вигляду [7, с. 48].

Під час виголошення тексту створюється звуково-просторова матриця обряду; за рахунок лаконічності замовляння, а також того, що лікувальні тексти виголошуються пошепки (пор. з назвою знахарів *шептуни/шептухи*) досягається максимальна концентрація дії в просторі і часі [8, с. 441].

У замовляннях, не нашарованих християнськими поняттями (а часто в поєднанні з ними), на думку В.М. Мойсієнка, простежується ідея всесвітнього дерева життя та ієрархічна схема елементів світотворення: 1. Біле світло, день, сонце, місяць, зорі; 2. Земля, гора, поле; 3. Океан, море, річка; 4. Птиця, звір, риба; 5. Людина: кров, кістки, волосся, жили тощо [6, с. 45].

У цілісній системі хронотопу українського магічно-сакрального фольклору з категорією часу нерозривно пов'язаний такий її складовий елемент, як оказіональний простір; аналогічно до темпорального, просторовий чинник є невіддільним компонентом багатьох ритуалів і значної кількості фольклорних текстів, у сюжетних ситуаціях яких він скріплює між собою персонажів та їхні дії й учинки, а його елементи наповнюють різного роду експлікативні та апелятивні структурні формули [4, с. 170].

Досліджуючи структуру тексту та особливості функціонування українського магічно-сакрального фольклору, І. Гунчик зауважує, що однією з основних рис простору оказіонально-обрядових утворень є його сакральна маркованість; у цьому випадку йдеться не про будь-який звичайний, вибірково окреслений просторовий континуум, а місця суворо визначені, наділені відповідними характеристиками; сакральним його можна вважати через те, що він завжди сприятливий, дієвий, сильний, корисний, бо повною мірою виправдовує кінцевий позитивний результат для того чи іншого адресата – *раба Божого N* [4, с. 170-171].

У процесі розгляду оказіонально-обрядового фольклору можна говорити про освячений, так званий чистий простір, і про його протилежність – простір профанний, нечистий [4, с. 171].

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – вивчити мовне відображення простору в текстах українських народних замовлянь.

Виклад основного матеріалу

Приклади українських замовлянь подаємо в тих формах, у яких вони трапляються в досліджуваних текстах.

У замовлянні вітають всі сторони світу, як-от: *Вітаю вас, південь, північ, захід, схід. Церковні служителі, судові властители, ангели хранителі. Хто на охоту, а хто з охоти, хто на війну, хто в піхоту, хто на весілля, а хто із забави, хто до народження, а хто повіки відходе від живого світу, хто буйний, хто живий, а хто покійний. Чоловік чесний, звір лісний за морем, за океаном, де незміряно різних країв. За горою, за рікою, за бугром, за корчом, за новим, за старим, за чистим, за поганим сохне сук, ламається, мої справи збуваються. Хто до цієї Божої душі зі злом прийде, той свою погибель знайде* [1, с. 259].

Сон закликають **з усіх сторін**, як-от у тексті замовляння: *Кури, кури рябенькі! В вас голови маленькі, а у рожденного і хрещеного раба Божого Івана велика голова. Скрикніть ви сон із усіх сторін на рожденного, хрещеного раба Божого Івана!* [5, с. 23].

Хворобу (плаксивиці, пристріт, уроки) відсилають у місця зі значенням віддаленого простору, наприклад: *Добрий вечір вам, плаксивиці! Просять вас крякавки на вечорниці. Йдіть собі, де люди не ходять, де вітер не віє, де сонце не гріє, на ліса-лісниці, там ваші сестриці, там вам бувати, лісом ламати, плаксивицями не брати* [5, с. 24]; *Ви, ліси-лісица, ви, бори-борица, візьміть собі пристріцища і урочища, занесіть їх на пуці, на нетрі і на сухі ліси, на бистрії води. Там люди не ходять і кури не п'ють, і твар не реве...* [5, с. 28]; *Я тебе висилаю, / Де сонце не сходе, / Де курячий слух не заносе, / Там скоренися, / Там звеселися, / Од мене одчепися. / Тьху! Згинь, пропади! / Де взявся – туди йди!* [5, с. 31]; *Йди собі, де собаки не брешуть, де півні не співають, кури не ходять, і християнського голосу не чути* [5, с. 36].

Рухливість, динамічність простору передається дієсловами руху, тим шляхом, яким подорожує Свята Богородиця, шукаючи шавлію золотисту: *Я (ім'я), знаю і вірю, що ти зійшла, Свята Богородиця, Духом святим із блискавки у веселці, із води і повітря, від небесного вогню, від престолу святого на землю. На землі пересіла на білого коня з золотими вуздечками, у золоте сіденце, з золотими стременами. Поїхала з росистих гір в мир. Через жито, через мак, із золотою шапкою в руках, із свяченою водою, із небесними зорями у воді. Став Іван Купала з праху землі, питає Святу Богородицю: «Куди ти спішиши?» «Я не спішу. Бачиши, на білім коні сиджу, дивлюся в чащу золотисту, у святу водицю. По небесних зорях у воді, дивлюся на зорі на півдні та на півночі, дивлюся на сході, дивлюся на зорі на заході. Там же між лісами та дібровами шавлію золотисту шукаю». Мовив Іван Купала Святій Богородиці: «Там її нема. Поїдь понід горами, між берегами та очеретами, поверни у лівий бік за млинами та понід мостами, між пнями та каміннями...» [1, с. 247]. У цьому замовлянні показниками простору є лексеми, які позначають явища як живої, так і неживої природи: веселка, вода, повітря, небесний вогонь, земля, мир, жито, мак, зорі, ліси, діброви, гори, берега, очерета, млин, міст, пень, каміння.*

Крім вищезазначених іменників, просторову семантику передають прислівники. Наприклад, прислівники *докупи, вкупі* часто вживаються у замовляннях зубного болю: *Місяцю-князю! Вас три у світі: один на небі, другий на землі, а третій в морі, камінь білий. Як вони всі не можуть докупи зійтися, так не*

можуть у мене, раба Божого Івана, зуби боліти! Нехай тобі золота корона, а мені щастя й здоров'я! [5, с. 45]; Місяць у небі, мертвець у гробі, камінь у морі: як три брати **докупи** зберуться і будуть бенкет робити, тоді у мене зуби будуть боліти [5, с. 45]; Місяцю, молодий княже! Чи бував ти в старого? Чи питав ти його, чи боліли в його зуби? Щоб у мене вік віком і суд судом зуби не боліли. Засць у полі, а риби в морі. Місяця на небі: коли будуть три брати **вкупі** гуляти, то тоді в мене будуть зуби боліти [5, с. 46]; прислівники туди, тут, як-от: *Иди собі на очерета, на болота, туди*, де люди не ходять, собаки не брешуть, кури не співають, – **тут** тобі не бувати, народженному, хрищеному рабомолитвенному (на ім'я) жовтої кости не ломити, білого тіла не в'ялити, червоної крові не сушити [3, с. 27].

Лексема *небо* у тексті замовляння від уроків має традиційне значення віддаленого простору завдяки числовим характеристикам і містить сему «далеко», «відстань», як-от: *Ишов Христос через три-дев'ять небес, / На святу землю ступає, / Уроки викликає / Од раба Божого (ім'я)* [2, с. 68]. У цьому замовлянні Ісус Христос об'єднує два простори – небесний і земний. Розміщення найбільш статусних міфологічних образів/святих на небі підтверджує сприйняття традиційної картини світу як ієрархії, що пояснює відповідне моделювання культурного простору; вищість передбачає більші повноваження і підкреслює статус [8, с. 429].

Небесний простір замовлянь представляють *сонце, місяць, зорі, огненний бугало*, як-от: *Як сонце, місяць, зорі / Господь Бог на небі славні, / Так щоб рождена, хрещена (Ганна) / Була в мирі славна і жива / На многая літа!* [3, с. 27]; *Не лети ж ти, огненний бугало, ліси палить, землі сушить, а трави в'ялить! Полети ж ти, огненний бугало, до козака у двір* [5, с. 77].

Безмежність простору виражається назвами, які репрезентують реалії в такій послідовності, що становить цілісний зміст (небо, земля, вода, море, хмари, місяць, сонце, зірки, мир): *Спаситель святий на небі / І вразі його зникають від лица Божого, / Від лица християнського, / Від лица його люблячого, / Від землі, від води, від моря, / Від хмар, від місяця, від сонця, / Від зірків, від цілого миру, / Від нас усіх хрещених, / Від цієї хрещеної (Ганни) / На віки віків! / Амінь!* [3, с. 27].

Одним із просторових репрезентантів виступає слово *море*, що у свою чергу активує епітет *синє* та вживається у тексті замовляння від пристріту, наприклад: *На синьому морі, на камені ворон сидить, лапами розгрібає, хвостиком розмітає, од хрещеного раба Божого Івана всякий пристріт одганяє* [5, с. 32].

Вживання *синього* кольору та слів найближчого контекстуального оточення створює враження руху простору, змальовуючи динамічні картини у замовлянні на кшталт: *На синьому морі стоїть білий камінь, на тім камені два брати січуться, рубаються, великі рани завдають – і кров не йде. Стій, кров, як кіл (дубовий)* [5, с. 43].

Словосполучення *синє море* часто вживається у замовляннях крові, як-от: *«На синьому морі лютий змії реве. – «Чого ти, лютий змію, реवेश?» – «Бо нема мені чим дітей годувати». – «Иди, лютий змію, в Іванів двір і візьми од раба Божого Івана, молитвенного і хрещеного, люту кров, і будеш мати чим дітей годувати!»* [5, с. 40-41].

У замовлянні-оберегу від вовків та диких звірів *На синьому морі, на лукомор'ї стоїть дуб сірий. Під тим дубом камінь білий. На тому камені лежить кров. Хто ту кров потурбує, той мене, раба Божого (ім'я), вкусить* [1, с. 253] *синє море* є основою, що забезпечить недоторканність *крові* – життєдайного людського джерела.

Крім того *море* – простір, де є місце всьому: пристріту, каменю, зрубу, а головне – це місце, де *сам Бог по імені називав*, як от: *Пристріче, пристріче, добрий чоловіче! Сядь собі на містечку, на золотім крісничку; тут тобі не бушувать, не воювать і костей не ломить. Иди собі на море, на тім морі камінь, на камені зруб стояв, там сам Бог по імені називав, а тобі, мій малий Іване, щоб пристріт більш не упоминавсь* [5, с. 32].

Освятий (чистий) простір *моря* пов'язаний з перебуванням у ньому християнських персонажів (Матір Божа), як-от: *На синьому морі, на червоному камені / Матір Божа стояла, / Всі пристріти і дання одговоряла; / Посилала бризги по синьому морю. / Хто буде ці бризги збирати – / Той буде пристріти і дання визивати, / Підвії, підлії, переляки, / Посмішку і позавидуване!* [2, с. 44]. Ознакою рухомого простору є лексема *бризки*, яка сповнює замовляння звуками природи та надає тексту експресивного відтінку.

У профанному просторі міститься *земля пуста, безконечна, безлюдна*, наприклад: *І зсилаю тебе, злий душе-переполоше, / В землю пустую, безконечною* [3, с. 38]; *Проклинаємо ми вас і закликаємо / В землю пустую, в землю безлюдну* [3, с. 38].

Нечистий простір характеризують *густі ліса, болота, жовтий пісок, жовтий попіл, гнилі колоди, тихі води, сухі ліса, сухіє лози, синє каміння, бистрі води, темні ліси, широкі степи, нетри, пуці, яри, ліси дрімучі, степи ступучі* у текстах замовлянь: *Йдїть собі на очерета й болота* [2, с. 53], *Я все замовляю, на сухі ліса зсилаю* [2, с. 53], *Я тебе, супостата, відсікаю, замовляю, / На густі ліса, болота, / На дикі поля відсилаю* [2, с. 51], *Я тебе вимовляю, на яйце вибираю, / Я тебе, відьмо, знаю, патлату-косату, / Я тебе мітлою замету, ногами загребу. / Відсилаю тебе на жовтий пісок, / На жовтий попіл, / Щоб ти розійшлася як вода в морі* [2, с. 54-55], *Я вас викликаю, виговораю / На очерета, на болота, / На гнилі колоди, на тихі води, / Де люди не ходять, де дзвони не дзвонять* [2, с. 55], *Я ж тебе виговораю, я ж тебе виливаю / На сухі ліса, на сухіє лози, / На синє каміння, на бистрі води, / Де люди не ходять, / Сонце не гріє, вітер не віє, / Де півні не співають, собаки не брешуть* [2, с. 59], *Иди собі в темні ліси, в широкі степи, / Де не ступала людська нога* [2, с. 60], *Иди*

собі на нетри, на пущі! [2, с. 61], «Уроки, урочища, подіть собі на яри, на ліси дрімучі, на степи степучі, де глас чоловічий не заходить, де півні не співають; поди собі, болюсть очная!» [5, с. 35].

До традиційних формул, які позначають простір, належать конструкції з прийменниками *край, коло, через, у, на* і географічними номінаціями, як-от: *Летів орел через море, спустив крило, заткнув жерло. Злетів півень на камінь, крилами махає: чорний камінь, не орижись, християнська кров, остановись, у народженого, молитвенного, хрещеного Івана!* [5, с. 39]; *Там на горі тури орали, красну рожу сіяли; красна рожка не зійшла; там стояла дівка; коло синього моря без ребра овечка стояла; край червоного моря червоний камінь лежить. Де сонце ходить, там кров знімається; де сонце заходить, там кров запікається* [5, с. 37]; *У моря калина, під калиною дівчина, вона не знала ні шити, ні прясти, ні золотом гаптувати; тільки уміла і знала од раба Божія уроки і презори викликати й визивати, на сухі ліса посилати* [5, с. 34].

Гора, міст в українських замовляннях вживаються у символічному значенні межі між світами, як-от у текстах з просторовими репрезентантами: *Йшла Божя Мати на гору цвіти рвати; / Все красні і красні. / Вона тоті цвіти рвала, / Рожу з тіла білого визивала – та й в огонь! / Там тобі горіти, / Попелом на мохи, на чорні луги, / На густі лози, на темні очерети / На сухі ліси летіти, / А рабу Божому (ім'я) горе не знати* [2, с. 61]; *Йшла Мати Божя золотим мостом / З золотим хрестом, / Встріла рабу Божу (ім'я знахарки). / – Куди ти, раба Божя (ім'я знахарки) / йдеш? – Йду до молитвенного раба Божого / (ім'я хворого) одроблять, / Пристрит, уроки, посмішку / І переляк скидає, / Із рук, із ніг, із тіла, із душі, / Із крові, із семидесяти суставців викачувать!* [2, с. 43-44]. *На Сіянській горі, на християнській землі, / Там Мати Божя ходила, / Ісуса Христа за руки водила, / Пристали одчиняла, / До хрещеного, молитвенного (ім'я) / Поспішала це горе забрати, / На сухі ліса і болота розогнати* [2, с. 47]. Реалії, які виражають простір, пов'язані між собою й перебувають у русі: *Там Мати Божя ходила, Ісуса Христа за руки водила* [2, с. 47].

Також земний простір містить будівлі, представлені, наприклад, лексемою на позначення абстрактного простору *церква*, як-от у тексті замовляння: *На камені церква стоїть, / Там сам Господь сидить, книжки читає, / До свяченого, молитвенного (ім'я) / Раду дати поспішає; / Пристрит, підвій, переляк виговорати, / На сухі ліса і болота розігнати* [2, с. 47]; *На морі, на окіяні, на острові, на обояні стоїть церков; а в тій церкві стоїть престол, за престолом сидить пречистая діва Марія, шиє вона шовком криваву рану; шовку не стало й кров перестала (тричі)* [3, с. 90].

На тлі просторових реалій відбувається уявна подорож людини, як-от: *Ти йдеш по Божому путі, / По землі і по воді, / Ангели в тебе по боках, / Ти в Матері Божої в руках: / Матінка Божя, візьміть (ім'я), / Одверніть од неї сі важкі муки!* [2, с. 46-47], а сформованою територією (дорогою) подорожує сам Ісус Христос: *Шов Ісус Христос дорогою / І став із золотою палицею стрічати, / Став уроки збирати з раба Божого (ім'я): / З його рук, з його плечей, / З карих очей, з жовтих костей* [2, с. 68].

Простір замовлянь репрезентують рослинні назви: дерева (дуб, верба, груша), наприклад: *Єсть за морем дуб – / У висі високо, в глиб глибоко, / Під тим корнем копит-ключ; / Той ключ усю землю одмикає, / Всі немоці одбирає* [3, с. 65], *Є ливада, а на тій ливаді – верба* [3, с. 12] *Над муковим полем, там стояла груша* [Замовляння, с. 102], *У золотім полі – золота груша, а на золотій груші – золоте гніздо, а в золотім гнізді – гадина-цариця* [5, с. 101], *кущі (калина): У моря калина, під калиною дівчина* [5, с. 34], *квіти (рожа): Ішло три каліки через три ріки, рубали рожу, саджали рожу, рожка не зійшла, кров червона не пішла* [5, с. 40], *трави (м'ята, первоцвіт, череда): Купіль моя з м'яти і верби. / Моя доню, уночі тихенько спи. / Гіллячко берези докладаю – / У красі свою я доню покупаю. / Купцю-купцю, донечко мала, / Буде в тебе личко чисте, мов вода. / Купіль з первоцвіту й череди – / Будеш гарною і милою завжди. / Купцю-купцю, воду примовляю. / Хай тебе Боги благословлять* [5, с. 20], *сільськогосподарські культури (жито): Яко тес жито наповнюється од вологи земної і од роси небесної* [5, с. 99], а також узагальнені назви рослин (дерево, трава): *дерева ламати* [3, с. 22]; *роса на траві* [3, с. 62]; *наповни землю травною* [5, с. 87] та їх частин.

Нижній водно-підземний простір представлений такими номінаціями: *змій, вуж, гадюка, струг, шука, мрець, чорт, риба, кит-риба*, як-от: *шука у воді* [5, с. 46], *риба в морі* [5, с. 46], *кит-риба в окіяні* [5, с. 45], *мертвець у гробі* [5, с. 45], *трясу, трясу кладкою, кладка водою, а вода купиною, а купина чортами, а чорти козаком* [5, с. 76], *гадюкою загнуждав, вужами поганяв* [5, с. 91], *лежить змія* [5, с. 95]; *темнії змій* [5, с. 17]; *на синьому морі лютий змій реве* [5, с. 40]; *місяць на небі, заїц у дебри, а струг у воді* [3, с. 39].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, у текстах українських народних замовлянь функціонує освячений (чистий) і профанний (нечистий) простір, відображенням яких є лексика на позначення просторових понять. Рухливість, динамічність простору передається дієсловами руху, а одним із просторових репрезентантів виступає лексема *море*, що у свою чергу активує епітет *сине*. Крім дієслів руху просторову семантику передають іменники та прислівники місця. До традиційних формул, які позначають простір, належать конструкції з прийменниками *край, коло, через, у, на* і географічними номінаціями. Чистий простір пов'язаний з перебуванням у ньому християнських персонажів, а от хвороби відсилають у місця зі значенням віддаленого (нечистого) простору. Небесний простір замовлянь презентують лексеми *небо, сонце, місяць, зорі, огненний бугало*. Земний простір містить реалії, представлені лексемами на позначення абстрактного простору (*північ, південь, захід, схід, сторона, край, мир*), природного ландшафту (*гори, ліс, бугор, корч, ліси, діброви, береги, каміння, пеньки,*

дїброви, нетрі, пуці, яри), сформовані території (дорога, двір) та будівлі (хата, церква). Простір замовлянь репрезентують рослинні назви: дерева (дуб, верба, груша), кущі (калина), квіти (рожа), трави (м'ята, первоцвіт, череда), сільськогосподарські культури (жито), а також узагальнені назви рослин (дерево, трава) та їх частин. Нижній водно-підземний простір представлений такими номінаціями: змії, вуж, гадюка, щука, мрець, чорт, струг, риба.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні категорії часу в текстах українських замовлянь.

Література

1. Барна Б. Скарбниця практичного знахарства від пращурів. Замовляння, обереги, зілля. Київ : Видавець «СПД Хатимлянська Г.В.», 2019. 576 с.
2. Вербальна магія українців / вступ. сл. Л. Дунаєвська; авт. передм. О. Павлов; упоряд. та приміт. Т. Полковенко, В. Фісун. Київ : Бібліотека українця, 1998. 98 с.
3. Ви, зорі-зоричі... Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / упоряд. М. Г. Василенка, Т. М. Шевчук ; передм. М. Г. Василенка. Київ : Молодь, 1991. 336 с.
4. Гунчик І. Український магіко-сакральний фольклор: структура тексту та особливості функціонування : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 232 с.
5. Замовляння / упоряд., передмова, примітки М. К. Дмитренко. Київ : Видавець Микола Дмитренко, 2007. 124 с.
6. Мойсієнко В. М. Структура і поетика поліських замовлянь. *Волинь – Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 1997. Вип. 1. С. 45–53.
7. Темченко А. І. Міфологія простору: семантика горизонталі в традиційних уявленнях східних слов'ян (на матеріалі замовлянь). *Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки*. 2017. № 4. С. 42–50.
8. Темченко А. І. Традиційні замовляння: семантичні трансформації та обрядові парадигми : монографія. Черкаси : «ІнтролігаТОР», 2014. 572 с.

References

1. Barna B. Skarbnitsia praktychnoho znakharstva vid prashchuriv. Zamovliannia, oberehy, zillia. Kyiv : Vydavets «SPD Khatimlianskaia H.V.», 2019. 576 s.
2. Verbalna mahiia ukrainsiv / vstup. sl. L. Dunaievska; avt. peredm. O. Pavlov; uporiad. ta prymit. T. Polkovenko, V. Fisun. Kyiv : Biblioteka ukrainsia, 1998. 98 s.
3. Vy, zori-zorytsi... Ukrainka narodna mahichna poeziia: (Zamovliannia) / uporiad. M. H. Vasylenka, T. M. Shevchuk ; peredm. M. H. Vasylenka. Kyiv : Molod, 1991. 336 s.
4. Hunchuk I. Ukrainskiy mahiko-sakralnyi folklor: struktura tekstu ta osoblyvosti funktsionuvannia : monohrafiia. Lviv : LNU imeni Ivana Franka, 2011. 232 s.
5. Zamovliannia / uporiad., peredmova, prymitky M. K. Dmytrenka. Kyiv : Vydavets Mykola Dmytrenko, 2007. 124 s.
6. Moisiienko V. M. Struktura i poetyka poliskykh zamovlian. Volyn – Zhytomyrshchyna: Istoryko-filolohichniy zbirnyk z rehionalnykh problem. 1997. Vyp. 1. S. 45–53.
7. Temchenko A. I. Mifolohiia prostoru: semantyka horyzontali v tradytsiinykh uiavlenniakh skhidnykh slov'ian (na materialy zamovlian). Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: Istorychni nauky. 2017. № 4. S. 42–50.
8. Temchenko A. I. Tradytsiini zamovliannia: semantychni transformatsii ta obriadovi paradyhmy : monohrafiia. Cherkasy : «IntrolihaTOR», 2014. 572 s.